

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2024/06/nemeth-tibor-kiirtastol-befogadasig-az-ausztral-oslakosok-rogos-utja-15-01-17/>

Németh Tibor

Kiirtástól befogadásig – az ausztrál őslakosok rögös útja

Szüleimnek, feleségemnek és gyerekeimnek

Az európai hatalmak a nagy földrajzi felfedezések után néhány esztendővel már az 1500-as évek elején létrehozták első telepeiket az Újvilágban, a mai Ausztráliában,¹ de a brit gyarmatosítás csupán 1788-ban kezdődött. A déli földrész lakóit² a behajózók fura népeknek tekintették, akiknek sem letelepedett életformájuk, sem mezőgazdaságuk, sem politikai szervezeteik nem voltak, és politikai kapcsolatba sem léptek velük: a hódítók a Nemzetközösség tagjai közül egyedülálló módon az itteni őslakosokkal semmiféle szerződést nem kötöttek.³ A földekre azonban, melyeket ott találtak, szükségük volt, hiszen az észak-amerikai földrészen többé nem volt lehetőség a londoni börtönökben fogvatartott elítéltek elhelyezésére,⁴ ezért az itteni fegyenctelep létrehozásához szükséges földdarabot kisajátították. Mivel – értelmezésük szerint – el nem foglalt földterületről volt szó (*terra nullius*), ezt megtehették és meg is tették.⁵ Az őslakosok azonban, akik nem gondolták, hogy azért, mert nincs tulajdonuk, ne lenne földjük sem, ameddig tudtak, ellenálltak. Mivel a föld birtokosának tulajdonjogát törvények védtek, a kormány pedig betartatta a törvényeket, az őslakosok és a földfoglalók területei között mozgó határ – az ausztrál határvidék – vérrel bőven áztatott volt évtizedeken keresztül.⁶

Azért, hogy megállapítsa, milyen intézkedéseket szükséges meghozni az őslakosok és a telepések együttes érdekében és közös hasznára azokon a brit birodalomhoz tartozó területeken, ahol brit állampolgárságú telepések is élnek, érdekvédelmi bizottság alakult Londonban (1835). Ez célul tűzte ki⁷ az őslakosok számára biztosítani számukra az igazságosságot és jogaik védelmét, elősegíteni közöttük a civilizált életforma elterjedését, és elvezetni őket a kereszténység békés és önkéntes felvételének szándékához.

A bizottság 1837-ben megfogalmazott jelentésében és javaslataiban nem csupán a birodalmi eszmény volt tetten érhető, de az isteni kiválasztottságról való meggyőződés és az ahhoz kapcsolódó küldetésstudat is: *Ahhoz kétség sem férhet, hogy ez az ország gazdagsággal és eréllyel, művészetekkel és bölcsességgel, távoli földek birtoklásával és zubogó vizek fölötti hatalommal egyértelmű világuralmi célból ruházott fel. Nemde a mi feladatunk, hogy elterjesszük a pallérozottságot és az emberiséget, a békét, a jó kormányzás képességét és különösképp az igaz Istenről való tudást a Föld legtávolabbi országaiba?*⁸

A javaslatban foglalt társadalompolitika, amely több mint egy évszázadon keresztül befolyásolta a brit birodalom utódállamainak bennszülött népeivel folytatott kapcsolatait, Ausztráliában bizonyos kérdésekben máig is hat. A telepések fensőbbiségstudata a közgondolkodás alakításán túl hatással volt a jogrendszer alakulására és a politikai gyakorlat formálására is.⁹

Németh Tibor: Kiirtástól befogadásig – az ausztrál őslakosok rögös útja

A kevéssel előtte, 1834-ben Londonban bevezetett szegényügyi törvényben¹⁰ lefektetett jogkörű felügyelőkéhez hasonló bennszülöttügyi pártfogó (aboriginal protector) kinevezésének ötlete már ekkor felmerült, ám az első tényleges védelmező törvényi szabályozásra csak 1869-ben került sor.¹¹ A Viktória államban hozott bennszülöttvédelmi törvény (Aboriginal Protection Act) felhatalmazást adott a szövetségi állam kormányzójának arra, hogy kijelölje, az őslakosok hol (és hol nem) lakhatnak, hogy szabályozza az őslakosok foglalkoztatásának feltételrendszerét, és hogy elhanyagoltnak ítélt gyermeket ipari vagy javító-nevelő intézménybe utalhasson.¹² A törvény a különböző bőrszínű gyerekek számára különböző elbánást írt elő,¹³ mivel a sötét bőrűekről azt gondolták, hogy mint faj hamarosan el fognak tűnni, a félvérekről pedig azt, hogy fehér génjeik segítségével a társadalom munkásrétegébe olvadnak majd.¹⁴ A kevert vérű őslakosokra vonatkozó jogszabályokat minden szövetségi államban a helyi sajátosságok befolyásolták.¹⁵

A déli földrész kormányzója az első oktatási intézményt már 1793-ban létrehozta a helyi őslakos gyermekek pallérozására,¹⁶ 1827-től már zárt telepeken (missions, reserves, stations) is folyt az oktatásuk.¹⁷ Vezetőik jogköre – mint az anyaországi szegényügyi törvényben megfogalmazott felügyelőké – igen kiterjedt: az őslakosoknak engedélyre volt szükségük, ha azt el akarták hagyni, oda vissza akartak térni, meg akartak házasodni vagy munkát akartak vállalni. A bántalmazás és a szexuális abúzus sok intézményben létezett.¹⁸

Az államszövetség (Commonwealth of Australia) megalakulásakor (1900) az egyes államok különböző mértékben vállaltak felelősséget az őslakosok ügyei iránt, mindenütt helyi törvények vonatkoztak az őslakosokra.¹⁹ Queensland tartományban például a bennszülöttek védelméről és az ópium adásvételének korlátozásáról szóló törvény (1897), illetve a bennszülöttügyi törvény (1905) létrehozta a bennszülöttügyi pártfogói (aboriginal protector) munkakört és felhatalmazták a tartományi minisztereket, hogy elmozdíthatnak, letartóztathatnak és áttelepíthetnek arra megfelelőnek ítélt bennszülött személyeket.²⁰ Az őslakos gyerekek családjaikból való elszakításának fő érve az volt, hogy a közösségéből kiszakított gyermek, miután elveszíti kulturális tájékozódási pontjait, könnyebben lesz beilleszthető az ausztrál társadalomba. A törvények illetékessége az államhatárnál megállt, az egész országra igaz volt azonban, hogy az őslakosok ügyeiért felelős eljáró a körzetében élő összes bennszülött személy gyámja.²¹

Miután a második világháborút követően Ausztrália az Egyesült Nemzetek Szervezetének politikája mentén kötelezte el magát, a szövetségi kormány kezdte lebontani a faji alapon való megkülönböztetés gyakorlatát. Nyugat-Ausztráliában az állampolgári jogokról szóló törvény még döntéshelyzetbe kényszerítette a bennszülötteket – ha az állam polgárai kívánnak lenni, bíró előtt bizonyítaniuk kellett többek között, hogy szorgalmasan dolgoznak és súlyos betegségben nem szenvednek (1944),²² néhány évvel később már minden Ausztráliában született őslakos állampolgárságot kapott (1949).²³ Az 1967-es népszámlálás az őslakosokra még nem terjedt ki,²⁴ de a szövetségi kormány hamarosan a paradigmaváltás mellett döntött. Kinevezést kapott az első őslakosügyi miniszter (1972), az őslakosok gazdasági és társadalmi felemelkedését segítőbizottság alakult (1995),²⁵ és az ausztrál kisebbségpolitika gyakorlatát és eredményeit értelmező jelentés (*Bringing them Home Report* = Hozzuk őket haza!) készült (1997), mely sorsfordító hatást gyakorolt az országban élő őslakosok helyzetére.²⁶ A jelentéstevők megállapították: 1900 és 1910 között legalább negyvenezer gyermeket, 1910 és 1970 között legalább minden tizediket erőnek-erejével kitepték közösségeikből.²⁷ A mai becslések a százból elhurcolt őslakos gyermekek számát tíz és harminc közé teszik, a pontos arányszám egyelőre ismeretlen.²⁸ Az *elrabolt nemzedék* (stolen generation) terminus ma

Németh Tibor: Kiirtástól befogadásig – az ausztrál őslakosok rögös útja

világszerte azokat a gyermekeket jelöli, akiket Ausztráliában erőszakkal választottak el családjuktól.²⁹ A *Hozzuk Őket Haza!* egyebek között indítványozta, hogy a kormány kérjen bocsánatot az őslakosoktól és részesítse anyagi kárpótlásban a kárt szenvedetteket.

A vizsgálati jelentés országos megdöbbenést keltett, több mint ötszázezren írták alá a sok helyütt elhelyezett *Bocsássatok meg!*-könyveket (Sorry Books), tüntetéseken és felvonulásokon követelték, hogy a kormány ismerje el felelősségét és kérjen bocsánatot az őslakóktól.³⁰ A szövetségi államok kormányai közül több is bocsánatot kért: Queensland parlamentje azért, mert gyermekeket erőszakkal elszakítottak családjajuktól,³¹ Dél-Ausztrália szövetségi állam legfelsőbb bírósága a gyermekkorban elhurcolt őslakosok számára kártérítési alapot hozott létre azoknak a betegségekből eredő veszteségeknek a kárpótlására, amelyek kialakulását a családjából való kiszakítás okozta (2007),³² az ország miniszterelnöke pedig a parlamentben követte meg az őslakosokat (2008). *Mi Ausztrália parlamentje tisztelettel kérjük, ezt a bocsánatkérést ugyanolyan szellemben fogadják tőlünk, mint amilyenben mi megfogalmazzuk azt: a nemzet gyógyulását segítő eszközként.*³³

Bár az ausztrál szövetségi kormány nyilvánosan bocsánatot kért,³⁴ még tizenhárom évig fenntartotta azt az álláspontját, hogy a kormánynak sem erkölcsi, sem jogi kötelezettsége nincs arra, hogy az őslakos népein esett történelmi igazságtalanságot kártérítéssel orvosolja, 2021-ben azonban 378 millió ausztrál dollár értékű kártérítési programról döntött a hajdan elhurcolt, még élő, több mint tizenhétezer személy részére.³⁵

Az őslakos gyerekek iskolákba kényszerítését Ausztráliában is azzal magyarázták, hogy ott fogják majd elsajátítani azokat a készségeket, melyek a társadalomban való helytálláshoz számukra szükségesek. A rájuk erőszakolt oktatási gyakorlat céljai, az anyanyelvek kiirtására tett szándék és az olvasás-írás-számolás nem több mint alapszintű elsajátíttatása meghatározóak volt mindaddig, míg az őslakos közösségeknek azok a tagjai, akik sikeresen átlépték a nekik szabott határokat, a kormányt rá nem szorították a változtatásra.³⁶

Az őslakos népekkel kapcsolatos politika Ausztráliában három fázisban bontakozott ki. Az őslakosok számának a telepésekkel való kapcsolatfelvételt követő drasztikus csökkenésére alapozva sokáig azt lehetett gondolni, hogy az őslakosok hamarosan ki fognak halni, csak a folyamat megvalósulási sebessége tűnt kérdésesnek. Az 1920-as évek végére kiderült, hogy nem halnak ki, de beolvadni sem hajlandók, a protektív kisebbségpolitikát az asszimilatív, majd az 1950-es évektől az integrációs elmélet váltotta föl. Mindegyikkel ugyanaz volt a hiba: valamennyit az őslakosokkal való egyeztetés nélkül fogalmazzák meg. Ha az elmúlt évtizedekben kibontakozó kirekesztést tiltó nemzetközi jogi szabályozást irányadónak tekintjük,³⁷ Ausztrália állam bennszülött népeivel szemben folytatott korábbi társadalompolitikája elhibázott és káros volt.

Ha Ausztrália valóban hajlandó befogadni őslakosait, az az egész társadalomra feladatot ró majd. Ehhez a múltat – a megtörtént események őszinte feltárásában – és a jövőt – a kölcsönös függőség és egymásra utaltság felismerésében – egyaránt számba kell venni.³⁸

Az egyéni gyógyulás, a fájdalmas emlékek fojtó öleléséből való szabadulás az érzelmi bilincs felismerésével kezdődik – az egyén rájön, hogy valami fogva tartja gondolatait, blokkolja érzelmeit. A probléma tudatosítása utáni emlékezés és gyász állapotában meghatározó a saját kultúra óvóereje. Az új vagy megújított kapcsolatok építése és az egészséges életmód kialakítása után a gyógyuló egyén gyakran szükségét érzi annak, hogy növekvő érzelmi felszabadulását megossza családtagjaival és ismerőseivel.³⁹ A megbocsátás nehéz feladat,

bizonytalan jövőbe vezet, de gyógyít, mert felszabadítja azt, akinek megbocsátanak, mert lelöki válláról a szégyen és a bűn terhét, és felszabadulást hoz annak is, aki megbocsát, hiszen félelemben és gyengeségtudatban gyökerező haragja semmivé lesz.

Amíg a válság szakaszában van a közösség, az emberek legnagyobb része bomlasztóromboló módon él, a közösségben ez teljesen elfogadott magatartás. A jobb jövő lehetőségét egy egymást segítő – és a gyógyulás útján járó – egyénekből álló csoport mutathatja föl. Miután a gyógyulási folyamat felgyorsul, mert a lelkesedés ragályos, a közösségközpontú gyógyítási gyakorlatok állandósulnak. Előbb-utóbb azonban a buzgalom elhal, a szervezők kiégnek, a korábban titokban tartott szenvedélyekre és (fiatalkori) bűnökre fény derül, az elégtelen infrastruktúra, a szűkös anyagi források megakasztják a kibontakozást. Ahhoz, hogy a közösség tovább fejlődhessen, rendszerszerű támogatásra van szüksége. A közösségfejlesztésnek az a szakasza, ahol egészséges emberek erőteljes közösségekben élnek, csak akkor elérhető, ha a csoportos gyógyítást oktatásfejlesztés, munkahelyteremtés és gazdasági megerősödés kíséri. Ezek híján a közösség fejlődése megreked.

A társadalom lehetséges gyógyulása az össznépeesség színe előtt kimondott bocsánatkéréssel kezdődik. A második szakaszt – mely az egyéni gyógyulás szintjén a felejtéssel elnyomott fájdalomtól való megszabadulással kezdődik, közösségben pedig gyógyulásra hívást jelent – társadalmi szinten kárptólás és jóvátétel jellemzi. A harmadik szakaszban a társadalom – mint a kisközösség – intézményszerű külső segítséget igényel: támogatni kell az egészségügyet, az oktatást, a fiatalok munkaerőpiaci esélyeit és a javítani a közbiztonságot. Ezután a társadalom peremén élők helyzetének javítása a feladat, mely csakis közösségi kezdeményezéseik anyagi támogatásával érhető el.

Az egyének gyógyulására, a közösségek és az egész társadalom gyógyítására tett erőfeszítések célja az Ausztráliában élők egymásért való felelősségvállalásnak erősítése.

Az ausztrálok közösségéből senkit ki nem zárni és egységét erősíteni nem csupán az országban élők felelőssége. Az ausztrál kormánynak megbízotti kötelezettsége is az őslakos egyénekről és közösségeikről való gondoskodás,⁴⁰ melyet – ha a nemzetközi közvélemény előtt magáról alkotott jó képet meg akarja őrizni – fel kell vállalni. Az őslakos népek felelőssége pedig az, hogy ne a megnyomorítottaságból eredő düh vezérelje őket döntéseikben jövőjük építésének során, hanem az egység keresése. És ez mindannyiunk közös érdeke is.

JEGYZETEK

- 1 A XVIII. századig Ausztráliát ismeretlen déli földrészként (*Terra Australis Incognita*) ismerték az európaiak. Ezzel kapcsolatban lásd: EGEDY Gergely (2000): *Ausztrália története*. Aula Kiadó, Budapest.
- 2 A mai Ausztráliában élő őslakosok száma a történészek becslése szerint valahol háromszázezer és egymillió között volt a britek megérkezésekor. Ezzel kapcsolatban lásd angol nyelven például Új-Dél-Wales szövetségi állam kormánya honlapján lévő *Working with Indigenous Australians – First Nations People – Aboriginal and Torres Strait Islander People and their communities* című honlapján lévő oktató anyagot. http://www.workingwithindigenoustralians.info/content/History_3_Colonisation.html (Letöltés: 2024 febr. 2.)
- 3 Az, hogy a telepések és az őslakosok között semmiféle szerződés kötés nem történt, arra utal, hogy a britek számára az őslakosok sem politikai, sem katonai jelentőséggel nem bírtak.
- 4 ARMITAGE, Andrew (1995): *Comparing the Policy of Aboriginal Assimilation: Australia, Canada and New Zealand*. UBC Press, University of British Columbia, 16. <https://caid.ca/ComPolAss1995.pdf> (Letöltés: 2024. febr. 2.)

Németh Tibor: Kiirtástól befogadásig – az ausztrál őslakosok rögös útja

- 5 Ausztrália legfelsőbb bírósága 1992-ben ismerte el először nyilvánosan, hogy a brit hódítás idején a föld lakott volt. Ezzel kapcsolatban lásd: SCHILLHORN, Kerrin (1999): *The Status and Rights of Indigenous Peoples in Australia*. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 445.
https://www.zaoerv.de/59_1999/59_1999_2_a_443_462.pdf (Letöltés: 2024 febr. 2.)
- 6 Régóta vita tárgya Ausztráliában, hogy ezek a háborúk „határvidéki összetűzések” (Frontiere Conflicts) vagy „az őslakosok ellen viselt háborúk” (Aboriginal wars) voltak-e? A kérdés mai megítélésével kapcsolatban angol nyelven lásd például az ABC News ausztrál hírcsatorna *Australian War Memorial to recognise frontier wars between First Nations people and colonists* című kisfilmjét (2022. október 7.). Elérhető:
<https://www.youtube.com/watch?v=LDmdZ0TUino> (Letöltés: 2024 febr. 2.)
- 7 Aborigines Protection Society (1837): *Report of the Parliamentary select Committee on Aboriginal Tribes (British Settlements)*. London, 1.
<https://apo.org.au/node/61306> (Letöltés: 2024 febr. 2.)
- 8 Uo. 3.
- 9 Ezzel kapcsolatban lásd: NÉMETH Tibor (2013): *Gyarmatosítás és kiengesztelődés – Őslakos hagyomány Kanadában*. (ELTE Eötvös Kiadó, Budapest) című könyvének második fejezetét.
- 10 *An Act for the Amendment and better Administration of the Laws relating to the Poor of England and Wales* (1834).
<https://navigator.health.org.uk/theme/workhouses-and-poor-law-amendment-act-1834> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 11 *Aboriginal Protection Act, Victoria* (1869)
https://www.foundingdocs.gov.au/resources/transcripts/vic7i_doc_1869.pdf (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 12 ARMITAGE, Andrew (1995): *Comparing the Policy of Aboriginal Assimilation: Australia, Canada and New Zealand*. UBC Press, University of British Columbia, 18. <https://caid.ca/ComPolAss1995.pdf> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 13 Human Rights and Equal Opportunity Commission (1997): *Bringing them Home: Report of the National Inquiry into the Separation of Aboriginal and Torres Strait Islanders from their Families*. Commonwealth of Australia, Canberra 2.
<https://humanrights.gov.au/our-work/bringing-them-home-report-1997> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 14 CASSIDY, Julie (2006): *The Stolen Generations – Canada and Australia: The Legacy of Assimilation*. Deakin Law Review vol. 11. no. 1. 134. 8. lábjegyzet.
<https://ojs.deakin.edu.au/index.php/dlr/article/view/230/236> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 15 Az Északi területen (North Territory) például, ahol a bennszülöttek számaránya jóval felülmúlta a fehér lakosságét, a beolvasztás gyakorlata csak a fehérek és őslakosok kevert véreű közös leszármazottaira vonatkozott. Lásd: ARMITAGE, Andrew (1995): *Comparing the Policy of Aboriginal Assimilation: Australia, Canada and New Zealand*. UBC Press, University of British Columbia 20.
<https://caid.ca/ComPolAss1995.pdf> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 16 Christian History Research Australia (2013): *First School and Church in Australia – Rev Richard Johnson 1793*. (2013. jan. 22.)
Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=p5Pecu1i2l0> (Letöltés: 2024 febr. 2.)
- 17 Ezzel kapcsolatban lásd például a The Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies oktatási segédanyagát: *Mission and reserve records*. Elérhető: <https://aiatsis.gov.au/family-history/family-history-sources/official-records/mission-and-reserve-records#toc-find-connect> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 18 BUTI, Antonio (2002): *The Removal of Aboriginal Children: Canada and Australia Compared*. University of Western Sydney Law Review vol. 2. 4. 22. lábjegyzet.
<https://caid.ca/UWSSLRev2002v2.pdf> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 19 Commonwealth of Australia (1900): *Commonwealth of Australia Constitution Act*. 118. cikkely.
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/63-64/12/enacted> (Letöltés: 2024 febr. 2.)
- 20 Human Rights and Equal Opportunity Commission (1997): *Bringing them Home: Report of the National Inquiry in to the Separation of Aboriginal and Torres Strait Islanders from their Families*. Commonwealth of Australia, Canberra 23.
https://humanrights.gov.au/sites/default/files/content/pdf/social_justice/bringing_them_home_report.pdf (Letöltés: 2024 febr. 2.)
- 21 A téma filmes feldolgozásai közül az egyik leghíresebb (*Rabbit Proof Fence* [Nyúlkerítés], 2002), három őslakos kislány 2600 kilométeres – a földrészen keresztül egy nyulaktól védő kerítés mellett megtett – gyaloglásának megjelenítése. A három kislány egyike a filmrendező anyja lett.
- 22 Natives Citizenship Right (1944). 5. cikkely.
https://aiatsis.gov.au/sites/default/files/docs/digitised_collections/remove/52766.pdf (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 23 IRVING, Helen (2001): *One Hundred Years of (Almost) Solitude: the Evolution of Australian Citizenship*. A canberrai parlamentben 2001. június 22-én felolvasott előadás, 6.
<https://www.aph.gov.au/binaries/senate/pubs/pops/pop37/irving.pdf> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 24 Ezzel kapcsolatban lásd az ausztrál Nemzeti Múzeum (National Museum of Australia) oktató anyagát: *First Nations peoples counted in Census* címmel.
<https://www.nma.gov.au/defining-moments/resources/first-nations-peoples-census> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 25 BUTI, Tony (1999): *Bringing them Home – Well Not Just Yet*. James Cook University Law Review 61, 65.
<https://classic.austlii.edu.au/au/journals/JCULawRw/1999/4.html> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 26 Commonwealth of Australia (1997): *Bringing them Home: Report of the National Inquiry in to the Separation of Aboriginal and Torres Strait Islander Children from Their Families*.

-
- https://humanrights.gov.au/sites/default/files/content/pdf/social_justice/bringing_them_home_report.pdf
(Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 27 Uo. 31.
- 28 Ezzel kapcsolatban lásd Ausztrália parlamentjének honlapját:
https://www.aph.gov.au/Visit_Parliament/Art/Icons/Apology_to_Australias_Indigenous_Peoples (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 29 CASSIDY, Julie (2009): *The Canadian Response to Residential Schools: Lessons for Australia and the United States*. Murdoch University Electronic Journal of Law vol. 16. no. 2 45.
<https://classic.austlii.edu.au/au/journals/MurdochUeJLLaw/2009/11.pdf> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 30 Az egyik ilyen felvonuláson, 2000. május 28-án kétszázötvenezer ember vett részt, minden politikai párt képviseltette magát, a miniszterelnök azonban nem jelent meg. Lásd: Cassidy, Julie (2009): *The Canadian Response to Residential Schools: Lessons for Australia and the United States*. Murdoch University Electronic Journal of Law, vol. 16. no. 2. 51.
<https://classic.austlii.edu.au/au/journals/MurdochUeJLLaw/2009/11.pdf> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 31 Uo.
- 32 DURBACH, Andrea (2008): *The Cost of a Wounded Society: Reparations and the Illusion of Reconciliation*. Australian Indigenous Law Review, UNSW Law Research Paper no. 2008/4 2.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1392028 (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 33 A beszédet teljes terjedelmében lásd: Prime Minister RUDD, Kevin MP (2008): *Apology to Australia's Indigenous peoples*. Indigenous Gov Au.
https://www.youtube.com/watch?v=y1-9NO6G_dw (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 34 Az őslakos népek munkacsoportját, mely az Egyesült Nemzetek Szervezetének az emberi jogok elterjesztését és védelmét segítő bizottsága, 1982-ben hozták létre. A bizottság 1993-ra elkészítette az őslakos népek jogairól szóló nyilatkozatának tervezetét, majd a következő tizennégy évben azon végrehajtott többszöri újra fogalmazás után 2007-ben az ENSZ Közgyűlése túlnyomó többséggel azt meg is szavazta. A nyilatkozat elfogadása ellen az egész világon mindössze négy ország emelt szót – az Egyesült Államok, Kanada és Új-Zéland mellett Ausztrália is. A miniszterelnök bocsánatkérése egy esztendővel e nyilatkozat elfogadása után történt.
- 35 McNICOL, Sally (2021): *Territories Stolen Generations Redress Scheme (Facilitation) Bill 2021 and Territories Stolen Generations Redress Scheme (Consequential Amendments) Bill* (című beszámolója az ausztrál szövetségi parlament számára) Bills Digest no. 25 9.
https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/download/legislation/billsdgs/8233215/upload_binary/8233215.pdf
(Letöltés: 2024 febr. 2.)
- 36 NEVILLE, Alisoun (2005): *Cubillo v. Commonwealth: Classifying Test and the Violence of Exclusion*. Macquarie Law Journal 31.
<https://classic.austlii.edu.au/au/journals/MqLawJl/2005/3.html> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 37 Ezzel kapcsolatban lásd magyar nyelven például: MARINKÁS György (2016): *Az őslakos népek védelmének aktuális jogi kihívásai* című doktori (PhD) disszertációját. Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc.
<http://midra.uni-miskolc.hu/document/23012/19082.pdf> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 38 Az egyéni, közösségi és társadalmi gyógyítással és gyógyulással kapcsolatban lásd: BRANT Castellano, Marlene – ARCHIBALD, Linda – DEGAGNÉ, Mike (2008): *From Truth to Reconciliation Transforming the Legacy of Residential Schools*. Aboriginal Healing Foundation. Ottawa.
<https://ehprnh2mwo3.exactdn.com/wp-content/uploads/2021/01/from-truth-to-reconciliation-transforming-the-legacy-of-residential-schools.pdf> (Letöltés: 2024. febr. 2.)
- 39 A fejlődés sosem lineáris, a vissza-visszacsúszás a folyamat természetszerű velejárója.
- 40 O'CONNELL, John (2021): *A Case for Recognition: A Fiduciary Relationship Between the Crown and Indigenous Australians*. Canberra Law Review, 233.
<https://classic.austlii.edu.au/au/journals/CanLawRw/2021/21.html> (Letöltés: 2024. febr. 2.)